

May 2020

KuPoGe – Open Call for Essays on the Corona Crisis

Рухатися назустріч – роздуми на тему парадигми культурної трансформації в часи Covid-19

Есе Патріка С. Фьоля та Сузе Клемм

Наїжджена колія концепції «кризи як шансу»

Покладання надій на концепцію «кризи як шансу» є характерною ознакою дискурсу на тему культурної політики й культурного менеджменту не лише з моменту коронавірусної пандемії. Проте загострення уваги саме на такому аспекті в контексті Covid-19 потребує доволі делікатного підходу з огляду на незліченні долі людей, пов'язані з цим вірусом. Водночас така концепція часом може здаватися наївною, адже минулими роками й десятиліттями ми мали змогу пересвідчитися в тому, що кризи не завжди автоматично призводять до розумних змін. Достатньо згадати лише поняття парадигми ліберальної динамізації соціолога Андреаса Реквітца. Згідно з нею держава як планова інстанція повинна поступово відійти у минуле, займатися регулюванням ринків та просувати індивідуалізацію й глобалізацію суспільного розвитку. Проте не пізніше 2000-х років з'ясувалося, наскільки небажані наслідки може потягнути за собою така стратегія. Філософ Isolde Charmin прийшла до висновку, що єдиним порятунком для нас в ситуації нинішньої кризи стали залишки старої соціальної держави, позаяк ринок виявився не в стані впоратися із такими загрозами як Covid-19. В результаті вона висуває вимогу розробки нових концепцій суспільного благополуччя й спільного блага.

Чи не означає це, що нам потрібно повернутися до ролі «сильної держави»? Звісно ж ні. Проте ще менше нам потрібна роль, яка ґрунтується на усталених амбіціях, вихолощеному змісті й невизначеності позиції. Про що йдеться насправді? Існувало й продовжує існувати чимало цілком резонних причин для зламу зашкарублених суспільних структур. Але важливо передбачити й небажані наслідки ринкових механізмів, наполягати на своєму праві участі в ухваленні рішень, а не послуговуватися заявленими твердженнями, зокрема про системну значущість культури, ставити більше запитань, знаходити змістовні відповіді, що вилитися б у співзвучні з ними дії. Можливо, оглядаючись назад, можна констатувати, що зациклення уваги на трансформації затьмарило силу й потенціал існуючих структур. Надто часто побутувало мислення в категоріях «біле – чорне», на основі протиставлення старого й нового або ж у розрізі секторальної напруги між публічними й державними установами та представниками вільної сцени. Чим це можна пояснити? Голою, не орієнтованою на пошук рішень критикою існуючих відносин та структур, що поділяється суспільством, а також в рівній мірі вкрай важким і чутливим процесом їхньої трансформації. Зміст і значення поняття «трансформація», схоже, часто не усвідомлюються по суті, особливо,

коли воно вживається як модне слівце. До того ж рідко коли вимоги до роботи, націленої на перетворення, досягаються нами у всій її повноті.

Вміння зупинитися в задумі, спостерігати, чути і сприймати як самодостатні цінності

Безперечно трансформація вимагає наявності ключових моментів для пізнання й мотивації, коли пошук інновативних рішень й сміливе втілення їх в життя, але водночас і боротьба за існуючі надбання, цілком виправдовують себе, коли високо цінується чітка позиція, котра не тягне за собою покарання на догоду консенсусам, що паралізують рух уперед. Такі моменти звісно ж з особливою силою проявляються в умовах криз, що загрожують існуванню людини. А клич «криза – це шанс» не завжди є хибним. Якщо сформулювати його у вигляді запитання, то його зміст полягатиме у тому, що, чекає на нас, як правило, після кризи. Заклики до прагматизму несуть в собі небезпеку повторного потрапляння у пастку парадигми динамізації. Завдяки возз'єднанню Німеччини, внаслідок економічних криз останніх 30 років, дії механізмів глобалізації та зростаючих вимог цифрового суспільства ми давно живемо в стані перманентних змін. Справжні шанси, цінність яких важко переоцінити, можуть критися у непомітних людських якостях: вмінню призупинитися й задуматися, уважно поспостерігати, вислухати, почути й збагнути та сприйняти. Найбільший виклик полягає в тому, щоб справитися в середині себе із обставинами, які з особливою силою даються взнаки в таких ситуаціях, а не рятуватися хаотичними діями від неприємного тиску, який породжується ними. Ставити чесні запитання, а не вмиль давати стереотипні відповіді. Невідоме не стає новим, коли ми заповнюємо його відомим. Чому ми навчилися впродовж останніх років? Для чого хочемо скористатися цією фазою надзвичайності? На чому потрібно наполягати, чого вимагати? Який урок треба зятимити і на пост-коронавірусний період? Що можна ще більше покращити (в майбутньому)? Що необхідно зробити для усунення очевидних слабких місць у «системі»? Все це порівняно прості, а частково й звичні для нас питання. Але потрібно ставити їх сміливіше й не озиратися на будь-які табу. Чим ми власне займаємося із дня в день? Для чого й чим заповнюємо свої перенавантажені дні? Чого ми власне прагнемо? Що нам насправді потрібно? На що ми маємо волю наважитися? А від чого краще утримаємося?

Ми повинні поставити перед собою ці питання з максимальною ясністю й впоратися з ними в собі. З неприємним, безглуздим, сумнівним, спокусливим, нещирим й несвідомим. Крім того звичайно ж нам доведеться боротися за відповіді на них – на сцені й за її лаштунками, а також рухатися назустріч один одному. Адже вимушена перерва та усвідомлення того, що трапилося, не ведуть нас автоматично до «кращого світу». Театральний режисер Томас Остермайєр нещодавно висловив думку про «корона-халтурне мислення благополучних громадян». Таке мислення він називає антиісторичним і вбачає в ньому небезпеку подальшого загострення соціальних протиріч.

Підемо ще на крок далі. Існує велика загроза апатії через необхідність постановки істинних питань та внутрішньої боротьби, внаслідок чого всіх нас ще більше затягує болото симуляцій буденності та звичних відносин. Нинішній стрес-тест у кращому випадку показав, на що ми відреагували з особливою силою, а які речі залишають бажати кращого (або вимагатимуть покращення в майбутньому). Ми стали свідками

багатьох несподіванок й маємо можливість спостерігати за тим, як швидко можуть відбуватися зміни, якщо того вимагають обставини. Повторяю ще раз: для початку нам потрібно відкрити для себе такі речі, а не намагатися відразу ж збагнути їх. Це може стати відправною точкою для більш правильних а тому й довготривалих трансформаційних кроків й вдихнути нове натхнення у поточні процеси.

Те, що ми знали й відчували ...

Насамкінець варто подивитися на практичний досвід перетворень, адже такий шлях в жодному разі не розпочинається з нульової позначки. В багатьох моментах нам уже відомо, яких змін ми потребуємо; давно сформульовані численні підходи й задуми щодо нового формату майданчиків для дискурсу на тривалу перспективу. Поглянемо, наприклад, на зусилля із залучення й співучасті, створення альтернативних просторів, розробки цифрових і аналогових стратегій чи ре-політизації культурно-просвітницької роботи або ж на вимоги чіткого позиціонування. Або ж давайте поставимо в один ряд всі нескінченні результати планувань в галузі розвитку культури впродовж останніх років. Натомість для реалізації далекосяжних трансформаційних кроків нам часто бракувало необхідного запалу, належної атмосфери і витривалості. Попри увесь трагізм ситуації коронавірусна пандемія дала всім чітко зрозуміти: повернутися до «старого нормального режиму життя» більше не вдасться, навіть попри численні спроби в багатьох місцях зробити це. Вже зараз можна спрогнозувати фінансові й структурні наслідки пандемії для сфери культури, й насамперед те, скільком приватним, громадським чи некомерційним гравцям вдасться втриматися на плаву. Чим довше триватиме закриття закладів, а драконівські норми обриватимуть або ж сильно обмежуватимуть контакт з аудиторією, тим важче буде зберегти цей зв'язок. Але коронавірус діє і як своєрідний фільтр, котрий безжально оголює давно відомі упущення, промахи й плями.

Як будуть розвиватися події далі? З одного боку, вже нині дається взнаки зростаюча потреба у масштабних концепціях розумної поведінки з огляду на відомі виклики, що через епідемію коронавірусу стали ще більш зримими. З іншого боку, зростає попит на коопераційні зв'язки, на встановлення справжніх відносин співпраці. Ще за кілька років до коронавірусної кризи намітились ознаки того, що з більшою частиною трансформаторських кроків неможливо впоратися без співпраці. Коли приватні театри Дюссельдорфа пропонують надати їм сцену для виступів в драматичному чи оперному театрі, якщо там у ній немає потреби, бо з огляду на нові вимоги постановка на власній сцені принесе одні збитки, то може й справді можна говорити про нову епоху в сенсі руху назустріч один одному. Тоді окрім фондів допомоги нам потрібна більша кількість структур, які б займалися підтримкою й координацією з метою сприяння розбудові мереж у сфері культури. Тоді нарешті може прийшов час піти назустріч вимогам, що лунають звідусіль і стосуються роботи управлінь культури майбутнього як своєрідних центрів координації, тоді нарешті багато планів культурної роботи останніх років набудуть цілком нового змісту. А ті, що нині в роботі, повернуться обличчям до цієї теми.

Як ми бажаємо жити (разом)?

Отже назрів час для того, щоб митці й культурні діячі та менеджери вийшли за вузькі рамки власного «дому» і наповнили новим свіжим змістом культурну політику як важливий напрямок суспільної політики. Назрів час для свіжого нарративу й виконання обіцянок. Прийшов час відгукнутися на зростаючу потребу в майданчиках комунікації та суспільної взаємодії, котра набула ще більшої актуальності з огляду на вимогу дотримання соціальної дистанції. Настав час поставити питання «як ми бажаємо жити разом?» й знайти в собі силу для відповіді на нього? (нарратив культурної концепції міста Кассель 2019 року), як і питання про те, яку роль можуть і прагнуть відігравати в житті людей мистецтво й культура.

Д-р Патрік С. Фьоль, Берлін

керівник мережі культурного консалтингу

Сузе Клемм, Берлін

власниця центру альтернативної психотерапевтичної практики засобами театру
«Seelenklima»

Translated by Vladimir Schwed for the Goethe-Institut Ukraine.